

A. P. Hansen i sine velmagtsdage. Maleri på metalplade (håndkoloreret ferrotypi, på amerikansk »tintype«) efter et fotografi. Malet i New York april 1886, hvor svigersønnen N. P. Aakjær var med familieskibet, den 3-mastede skonnert »Margrethe« som skibsfører. Han havde taget familieportrætter med hjemmefra og fik dem »omsat« til malerier.

»Listedkongen«

Af Peter Aakjær og Mette Harild

Anders Peter Hansen, 1819-1889 – »Listedkongen« – var fisker, avlsbruger, brændevinsbrænder, købmand og ejer af en hel flåde af skibe. Han var rig og myteomspundet, men hvem var han og hvor fik han alle sine mange penge fra? Anders Peter Hansens liv i Listed og hans mange forskellige aktiviteter fortæller ikke kun om ham selv, men i særdeleshed om livet i et bornholmsk fiskerleje i 1800-tallet – og om de mange forskellige familie-, venskabs- og handelsbånd, der var mellem folk. Selv om hans virke er gået i glemmebogen – bortset fra i familien – fortjener han dog en sammenligning med de store købmænd og skibsredere på den tid, for eksempel Mogens Smidt i Svaneke, Peter Berg i Nexø og Mogens Christiansen i Rønne.

Denne artikel er første del af to artikler om A. P. Hansen fra Listed. Den første del beskriver hans familie, hans liv og hans livsværk. Anden del kommer til at handle om hans skibe og især familieskibet, han fik bygget i Nexø i 1871, den 3-mastede

Peter Aakjær er tidligere direktør for DMI og har derudover beskæftiget sig med slægtsforskning og lokalhistorie. Han er tipoldebarn af Listedkongen, Anders Peter Hansen.

Mette Harild er folkeskolelærer og er tipoldebarn af Listedkongen, Anders Peter Hansen.

skonnert »Margrethe«. (Kommer også i Bornholmske Samlinger.)

Selv har Anders Peter Hansen (A. P. i det følgende) ikke efterladt sig skriftligt materiale. Men der er ingen tvivl om, at A. P. havde et usædvanligt handelstalent og var god til at se og udnytte nye økonomiske muligheder. Allerede som 22-årig opkøbte han den gamle Listedgård, og byggede den nuværende Listedgård i 1848. Han vedblev gennem hele sit liv at opkøbe jord og havde ved sin død et – for området – ganske stort avlsbrug.

Handelstalendet gav sig udslag i mange

aktiviteter. I mange år handlede A. P. fra en såkaldt kadrejerbåd med de forbisejlende store handelsskibe. Og på Listedgård havde han en købmandshandel og et værtshus. I 1850'erne og 1860'erne gik han i gang med at selv at bygge skibe – handelskvaser, der sejlede med levende torsk og rødspætter til København. Det udviklede sig over årene til Danmarks største kvaserederi på den tid med i alt fem handelskvaser.

Med alle disse aktiviteter blev A. P. hurtigt en betydningsfuld mand i Listed, og i en alder af kun 31 år blev han formand for fiskerlejet. En titel han var stolt af og havde til sin død i 1889. I 1860'erne tjente han gode penge, og det satte gang i hans drømme om bygning af store sejlskibe. Det skete i 1871, hvor han fik bygget familieskibet, den 3-mastede skonnert »Margrethe« – det største skib bygget i Nexø. Herefter voksede hans formue hastigt, og han var i en årække blandt Ibsker Sogns 10 rigeste mænd.

Til slut gik det økonomisk ned ad bakke. Dels forliste flere af hans skibe med store tab til følge, og dels holdt han stædigt fast i

at investere i den traditionelle sejlskibsfart på trods af hans stigende gældsætning. Hans store arv til familien var derfor ikke så meget penge, men især at han var et familiemenneske og fik sat sine børn, svigerbørn og plejebørn godt i vej.

Arv og opvækst

Anders Peter Hansen var præget af sin familie og sin opvækst med avlsbrug og fiskeri. Men hans handelstalent, foretagsomhed og iværksættereri har uden tvivl været hans egen. Avlsbruget lå naturligt i familien især på den fædrene side, mens tilknytningen til fiskeriet og Listed fiskerleje kom fra hans mors side. Og den store interesse for søfart og sejlskibe har han delt med sine ældre svogre, Hans Jensen Dahl fra Gudhjem og Peder Gram fra Svaneke, der begge var skibsførere.

Trævler man A. P.'s aner op, var der på den fædrene side mange velstillede bønder. Hans oldefar, Peder Thor Nielsen, 1727-1805, og tipoldefar, Niels Pedersen, 1701-

Matrikelkort fra 1816 over Listed fiskerleje. A. P. Hansens fars gård på Strandstien 6 ses som »No. 10«, mens Listedgård ses som »No. 12«. Fra Geodatastyrelsen.

Koloreret postkort af fiskerbåde. Foto Valdemar Myhre.

1729, var begge proprietærer på den store Gadebygård i Østermarie, mens hans farfar, Niels Thor Pedersen, 1752-1823, ejede Munkegård i Ibsker. Denne del af familien var således rig gennem generationer, men de havde også mange børn.

Faderen Hans Thorsen

A. P.'s far, Hans Thorsen, 1781-1835, havde således 10 søskende, så arven fra farfaren var ikke stor. Han var gennem sit liv avlsbruger og fisker i Listed Fiskerleje. Han blev i 1805 gift med A. P.'s mor, Anna Kirstine Jensdatter, 1787-1868, og overtog samtidig sin svigerfar, fisker og avlsbruger Jens Andersens, 1755-1835, gård på Strandstien 6 i Listed. På det tidspunkt var der på gården et husdyrhold med heste, køer, svin, får og gæs, og købet omfattede desuden en

fiskerbåd med fiskeredskaber. Gården, der kan ses på et gammel matrikelkort fra 1816, bestod da af to parallelle længer, hvoraf den ene var tilbygget en mindre fløj. I alt har gården haft ca. 20 fag under tag.

Man kan få et indtryk af forholdene i Listed på Hans Thorsens tid ud fra Salchows militærbeskrivelse fra 1814:

»Listad ligger til Søen nordligst i Sognet, 1/4 Miil Vesten for Svanicke, bestaaer af 35 Boeliger, foruden 6 Huse, der ligge adspredt om Fiskerlejet. 7 Beboere holde hver 2 Heste og 2 Køer, 6 have Avl til 1 Koe; de, som holde Heste, eje hver 14 til 26 Fag Husus, der ere inddeelte i 2 a 3 Længder. Til Fiskerlejet ligger saamegen Jord, at den i alt er anslaaet til 7 Tønder Hartkorn. - Indvaernerne ernære dem alle af Fiskerie; Torskfangsten er temmelig betydelig, ligesom og her fanges en Mængde Sild. ... Når und-

Listed med Strandstien, fra højre nr. 2, Listed Brugs, det grundmurede hus er nr. 4. På den anden side af strædet er bindingsværkshuset Strandstien nr. 6, en ældre bindingsværksejendom, der tidligere var stråtekt og var en del af den større gård, som A. P. Hansen voksede op på. Foto H.P. Holm, Bornholms Museum.

tages de faa Familier, som have Jord, ere de andre i maadelig Omstændigheder.«

Hans Thorsen supplerede gårdens jorder i 1817 med et mindre stykke i Svaneke Vang og i 1820 med $\frac{1}{16}$ af 16. selvejergårds jorder i Ibsker. Hermed var gårdens landbrugsjord omkring seks tønder land. Det har svaret til godt en tønde hartkorn, hvilket har gjort den til en af Listeds større gårde. Sammenlignet med selvejer- og vornedegårdene i Ibsker Sogn har den dog været lille. Fiskeriet må derfor have været en vigtig og nødvendig indtægtskilde for Hans Thorsen. Avlsbruget har ikke kunne gøre det alene. Der er dog ingen tvivl om, at Hans Thorsens rige ophav har haft betydning for hans position i et familiebaseret samfund, der på den tid lagde stor vægt på, hvilken familie man stammede fra.

Hans Thorsen ejede også $\frac{1}{8}$ andel i en fiskekvasse »De 2de brødre«. Kvasen var relativ lille, 15 tons. Den blev bygget i 1812 af skibsbygger P. J. Drejer fra Saltuna på et tidspunkt, hvor kaperkrigen mod England ellers var på sit højeste på Bornholm. Kvasen blev imidlertid brugt til mere fredelige formål, nemlig at fragte levende fisk til København enten fra Østersøen og Svaneke eller fra Kattegat. Det ser ikke ud til, at den blev brugt til fiskeri. Det er derfor sandsynligt, at Hans Thorsen har haft andelen som en slags investering, mens han selv må have brugt en mindre båd til sit fiskeri. Der er heller ingen tegn på, at Hans Thorsen selv har været kvasefører.

Perioden efter statsbankerotten i 1813, der fulgte i kølvandet på Napoleonskrigene, gav Danmark økonomiske vanskeligheder.

A. P. blev således født ind i trange tider. Præcis hvilken økonomisk situation familien havde i disse år er ikke til at sige. Men faderens opkøb af jord i 1817 og 1820 og hans investering i en kvase, selv om den kan synes beskeden, var dog tegn på, at A. P.'s opvækst ikke har været helt fattig. Tiderne blev dog efterhånden bedre, og hen mod slutningen af 1830'erne blev de økonomiske forhold mere stabile.

Da A. P. blev født i 1819, som en efternøler, boede der fire voksne på gården: hans forældre og mors forældre, samt hans tre ældre søstre. Men efterhånden blev A. P.'s søstre gift og flyttede fra gården. Og efter A. P.'s far og morfar døde i 1835, da A. P. var 16 år, måtte han drive gården alene sammen med sin mor, Anna Kirstine Jensdatter og kun en enkelt tjenestepige.

Køb af Listedgård i 1841 og Strandstien 6 i 1843

Som yngste og eneste søn var det oplagt efter bornholmsk skik, at A. P. skulle drive gården på Strandstien 6 videre efter sin far. Imidlertid valgte han i 1841 som 22-årig at købe nabogården, Listedgård. Han har sikkert haft sit kommende ægteskab med skomagerdatteren Nicoline Margrethe Pedersen, 1818-1887, fra Svaneke i tankerne allerede på dette tidspunkt. Og kort tid efter vielsen i 1843 købte han så sin mor ud af gården på Strandstien 6. De indgik en aftægtskontrakt, hvor han overtog gården, jorden og andelen i kvasen mod at forsørge hende og betale hendes begravelse.

Moderen flyttede derefter på Listedgård, og Strandstien 6 blev solgt sammen med andelen i kvasen. Dog beholdt A. P. langt det meste af jorden til Strandstien, således

A. P. Hansens mor, Anne Kirstine Jensdatter, 1787-1868. Foto J. Hansen. Nexø, formentlig fra omkring 1870.

at han nu rådede over både Listedgårds og Strandstiens jorder.

Til den dag i dag er det lidt af et mysterium, hvor A. P. fik alle de penge fra, som var nødvendige til disse omfattende køb. Listedgård kostede 547 rigsdaler efter den tidligere ejer Mauritz Nielsen var død. Købet af Strandstien 6 og andelen i kvasen beløb sig til yderligere 400 rigsdaler. Herfra skal så trækkes salget af selve ejendommen på Strandstien 6 og andelen i kvasen. Prisen herfor kendes ikke. Dertil kom, at A. P. allerede i februar 1845 købte yderligere to jordlodder på $\frac{1}{2}$ tønder land til i alt 300

rigsdaler. A. P.'s investeringer i årene 1841-45 var dermed betydelig og på mindst 1000 rigsdaler.

Man kunne tænke sig, at han havde været ude at sejle, fx på robbefarten eller på Island, der gav gode penge i de år, men intet tyder på det. Alt tyder på, at han har boet hjemme hos familien. Det er derfor sandsynligt, at han allerede i en ung alder har udfoldet sit store handelstalent på en række lukrative aktiviteter, som han har kunnet tjene penge nok af til at købe de to gårde. Avlsbruget eller fiskeriet alene har umuligt kunnet give ham så mange penge på så kort tid. Han ses heller ikke at have optaget lån i Listedgård i forbindelse med købet, men det kunne til gengæld tænkes, at han fik en god økonomisk håndsrækning fra sine tre ældre svogre. Endnu mere imponerede blev det i årene efter, hvor A. P. byggede en ny gård og byggede sin første fiskekvasse »Andrine Margrethe« i 1851.

De to ejendomme kan ses på matrikelkortet fra 1816. Her er Strandstien 6 betegnet som No. 10, mens den gamle Listedgård er betegnet som No. 12. Strandstien 6 har foruden arealet omkring gården haft tre jordstykker på i alt seks tønder land. Listedgård har foruden området omkring selve gården haft en større jordlod. Samlet har Listedgård på dette tidspunkt været en noget større gård på ca. 10 tønder land, hvoraf en del omkring selve gården ikke har været opdyrket.

Efter disse opkøb rådede A. P. og hans nye Listedgård i 1845 over i alt 16 tønder land, eller 2-3 tønder hartkorn. Altså mere end en fordobling af hans fars dyrkede areal, og det må samtidig have været Listeds største avlsbrug.

Fra Heyehjemmet til Listedgård

Da A. P. købte Listedgård i 1841, var der formentlig tale om en gammel og nedslidt ejendom, der stammede tilbage fra 1700-tallet. En bevaret del af en længe fra det gamle Listedgård kan i dag ses sydvest for den nye ejendom. I flere kilder er det nævnt, at Listedgård tidligere blev kaldt Heyehjemmet. Navnet Heyehjemmet stammer sandsynligvis fra Andreas Hey, der blev født mellem 1681 og 1683. Et fund af en bjælke med indskriften »23. juni 1707« på Listedgård i forbindelse med den nylige renovering bekræfter dette. Andreas Heys yngste søn, Albrecht Andersen Hey, overtog gården efter sin far og blev gift med den 25 år yngre Kirsten Nielsen. Denne praksis med at gifte sig med én, der var væsentlig yngre var ret almindeligt i datidens landbosamfund, da ægteskaberne især tjente til at sikre arbejdskraft og til at videreføre gården og slægten.

Også gennem Heyehjemmets historie skete der en række af denne type fornuftsægteskaber. Efter Albrecht Andersen Hey døde i november 1783, giftede enken Kirsten Nielsen sig i januar 1784 med Hans Andersen. Hun døde allerede et halvt år senere i juli 1784, og derefter giftede Hans sig med den 20 år yngre Johanne Hansdatter. Hans døde som 67-årig i 1811, hvorefter Johanne i juni 1813 giftede sig med den 25 år yngre avlsbruger Mouritz Nielsen. Hun døde i 1838 som 75-årig og Mouritz i 1840 som 51-årig, inden han nåede at gifte sig igen. De havde i sagens natur ingen børn, og A. P. kunne derfor købe gården som et dødsbo.

Mens Listedgård altså har været omtalt som Heyehjemmet tilbage i tiden, er det ikke klart, hvornår Listedgård blev til

Listedgård set fra klippepartiet Gulehald omkring 1900. Personen i forgrunden er A. P. Hansens søn, Th. Hansen. Foto formentlig Valdemar Myhre, Svaneke.

Listedgård. Selve navnet signalerer, at det var Listeds største og vigtigste gård. Men faktisk har det været svært at finde oprindelsen til navnet. I en gennemgang af alle kendte dokumenter, hvor A. P. er omtalt, er navnet Listedgård ikke fundet. Første gang navnet optræder er i 1900, hvor sønnen Th. Hansen, der overtog gården i 1889, averterede efter sommergæster i Berlingske Tidende den 6. juli:

»Paa Listedgaard ved Svaneke, nær Strand, er paa Grund af indtrufne Omstændigheder Plads for nogle Sommergjæster. Udmærket Forplejning. 2 Kr. daglig. Oplysninger gives Sortedamsgade Nr. 5, 4. Sal tilv.«

Avlsbruger og fisker – de første 10 år på Listedgård

I kirkebøger, folketællinger og andre officielle optegnelser er der næsten altid angivet folks erhverv. Man kan derfor til en vis grad følge A. P.'s vigtigste aktiviteter gennem årene ved at følge disse angivelser af erhverv. I de tidlige år efter købet af Listedgård var A. P. især omtalt som avlsbruger og fisker. Senere blev han også omtalt som købmand, værtshusholder, skibsreder og ikke mindst formand.

Fiskeriet har uden tvivl været en stor del af A. P.'s liv i de tidlige år. Det var en livsnødvendighed for hans far, og det har det

sikkert også været for A. P. Han var omtalt som fisker indtil 1852 og han har dermed været aktiv som fisker i større eller mindre omfang indtil da.

A. P. som kadrejer

Som en del af fiskeriet bedrev A. P. også kadrejer-virksomhed. Kadrejerne var små-handlende, der handlede på havet med de større sejlskibe, når de for eksempel lå på

reden for at vente på at blive losset eller lastet. Kadrejerne handlede med alt, hvad skibene havde brug for, først og fremmest proviant og ting til brug for skibenes drift, men også brugsting og personlige ting til søfolkene. Denne handel var i tiden omgærdet af en vis eventyrstemning, og kadrejerne havde ikke altid det bedste ry.

På Bornholm tillod toldvæsenet i 1845, at denne handel kunne fortsætte, mod at kadrejernes både blev registreret og fik påma-

let et nummer. I maj 1846 blev A. P.'s båd registreret som nr. 8 ud af i alt 52 kadrejerbåde i tolddistriktet, som strakte sig fra Aarsdale i syd og til Ypnasted i nord. Og den fortsatte gennem årene: I juli 1860 gennemførte toldvæsenet en ny, samlet registrering af kadrejer bådene, og her fik A. P. igen nr. 8. Dog var der her tale om færre tilladelser, under 40. Den samlede kadrejer virksomhed må derfor have været for nedadgående på dette tidspunkt.

Om denne handelsvirksomhed i Listed fortæller Knud Harild en historie:

»Om denne handel fortælles en sjov episode om nogle fiskere, der roede ud til en engelskmand, der lå på reden, for at gøre en god handel. Søfolkene ville bl.a. gerne have ost, men fiskerne, der ikke var velbevandrede udi det engelske, anede ikke hvad søfolkene »cheese« betød, de gentog ordet mange gange »cheese – cheese«, lige meget hjalp det. På vej tilbage til Listed fik en af fiskerne en »lys ide«. Da de så skal ud med de andre bestilte varer, har de en sæk fuld af katte med, som de til søfolkene store forbløffelse slap ud på dækket. Det gør man ikke ustraffet, siden hed Listed-boerne altid »Listapysana«, selv nu over 150 år efter kan man høre navnet.«

A. P.'s bryllup i 1843

Driften af Listedgård med jord og dyr var imidlertid altafgørende for familien. I de første år efter købet i 1841 blev gården drevet af A. P. selv sammen med sin mor. Men han havde brug for en kone til at hjælpe med driften af den voksende gård. Og i oktober 1843 blev han gift med jævnaldrende Nicoline Margrethe Pedersdatter, 1818-1887, fra Svaneke. Og herefter har hun måt-

A. P. Hansens kone, Nicoline Margrethe Pedersen, 1818-1887, som yngre. Koloreret fotografi på jernplade, ferrotypi (som det indledende billede side 22). Ukendt fotograf, New York.

tet stå for en stor del af gårdens drift, især når man tænker på de mange andre aktiviteter ud over avlsbruget, som A. P. i stigen- de omfang havde.

Nicoline Margrethe Pedersdatter var datter af skomageren Peder Andersen, 1784-1870, i Svaneke. Peder Andersen var selv en bemærkelsesværdig person i Svaneke, idet han sammen med sine to brødre, Svend og Mads grundlagde et helt dynasti af skomagere i Svaneke i 1800-tallet. Da Peder Andersens skomager-dynasti stod på sit højeste omkring 1850, omfattede slægten seks af Svaneke i alt 12-13 skomagere. Peder Andersen selv fortsatte sit håndværk op i en høj alder, og han holdt først op, da han nærmede sig de 80 år.

Kadrejere ved skonnert i Allinge. Ene del af et stereoskopbillede. Foto Anton Pedersen, Allinge.

Peder Andersen fik kun den ene datter, og man kan derfor forestille sig, at hun fik en god »medgift« ved sit bryllup i 1843. Dette kan nemt have bidraget til de gunstige økonomiske forhold for A. P. og hans nystiftede familie på Listedgård i disse år.

Børnene på Listedgård

Efter brylluppet i 1843 lod børnene vente på sig, og i 1845, før deres første barn blev født, tog de et plejebarn, den 11-årige Eskild Pedersen til sig. Eskild bidrog til familiens økonomi gennem en livslang tilknytning til A. P. og Listedgård. I slutningen af 1844 blev Nicoline dog gravid, og hun fødte sin første søn, Hans Peter opkaldt efter sin farfar, i juli 1845. Han døde allerede nogle få måneder senere, angiveligt af krampe.

I begyndelsen af 1846 blev hun gravid igen, og i oktober blev deres første datter, Karen Kirstine, født. Hun blev opkaldt efter sin mormor, Karen Pedersdatter, 1787-1862, fra Nexø. Men desværre levede Karen Kirstine heller ikke længe, idet hun døde, kun otte måneder gammel. Disse to dødsfald har helt sikkert været til stor sorg for den unge familie og må have præget dem dybt igennem de første år på Listedgård. A. P.'s senere store omsorg for familien kan derfor sagtens være grundlagt i disse år.

Der kom heldigvis flere børn: datteren Andrine Margrethe i oktober 1848, sønnen Niels Peter i 1851 og tvillingerne Caroline Marie og Peter Theodor i 1856. Disse fire

Portrætfotografi af A. P. Hansens tre yngste børn. Fra venstre: Peter Theodor, Caroline Marie og Niels Peter. Foto E. Rye og Co., 52 Østergade, København.

børn overlevede de kritiske første år. Endelig fik familien et sidste, men desværre dødfødt barn i april 1858, da Nicoline var 39 år.

Nye aktiviteter

Bortset fra disse begivenheder, der er registreret i de officielle dokumenter som kirkebøger og folketællinger, ved vi ganske lidt om livet på Listedgård og A. P.'s aktiviteter som avlsbruger, fisker og småhandelende kadrejer i disse år. Men man kan nemt forestille sig, at der efter de store økonomiske udskrivninger med køb af gård og jorder har været brug for en konsolideringsperiode, hvor driften og indtjeningen på A. P.'s aktiviteter har været i fokus.

A. P. hvilede dog ikke længe på laurbærene, og han var hurtigt i gang med nye aktiviteter fra omkring 1850. Mere jord blev opkøbt, fiskekvaser blev bygget, han startede en købmandshandel og var værtshusholder, han begyndte at investere i sejl-skibe, og sidst men ikke mindst blev han formand for fiskerlejet Listed.

Opkøb af mere jord

I 1857 begyndte A. P. igen at opkøbe jord til Listedgård. Gennem 1857-1858 opkøbte han fire mindre jordlodder for i alt 5-600 rigsdaler. I 1860 købte han så en større ejendom med en lade og mere end tre tønder land til. Det kostede ham den nette sum af 2000 rigsdaler. Igen i 1862 og 1867-1868 købte han yderligere syv mindre jordlodder, der dog ikke kostede ham mere end nogle få hundrede rigsdaler.

Opkøbene ebbede dog efterhånden ud, og med de mange nye aktiviteter, ikke mindst

Luffoto af Listedgård 1946. Fra Det Kongelige Biblioteks fotosamling, foto Sylvest Jensen.

til havs, som A. P. begyndte i disse år, kom avlsbruget til at betyde relativt mindre som indtægtskilde for familien. Der er dog ingen tegn på, at A. P. mistede interessen for sit avlsbrug, og han opkøbte så sent som i 1887 et mindre jordstykke.

Købmand og værtshusholder fra 1857

I de mange skøder fra jordopkøbene i 1850'erne og 1860'erne kan man igen følge A. P.'s erhverv. I årene 1857-60 blev han omtalt ikke alene som avlsbruger, men også som købmand og værtshusholder.

Baggrunden for købmandstitlen var ophævelsen af det gamle købstadsmonopol, som skete ved grundloven i 1849 og ved liberaliseringen af næringsloven i 1857. Fra gammel tid havde købstæder som Svaneke monopol på al handel, og der var et bælte på 1½ mil rundt om Svaneke, hvor man ikke måtte drive købmandsvirksomhed. Det

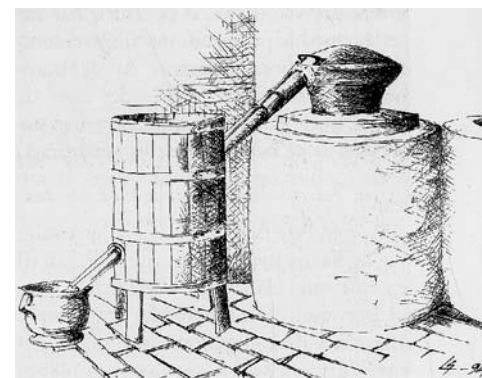
omfattede således fiskerlejer som Aarsdale og Listed. A. P. øjnede de nye muligheder allerede fra 1857, men han fik dog først de formelle tilladelser en del år senere.

I 1860 fik han af amtet bevilling til at handle med »Klude, Garn, Glas- og Porcelainsskaar, gamle Tougværksstumper, Læderaffald m m. Lignende.« Denne type varer er næppe det, man normalt forbinder med en købmandshandel. Man kan derfor let forstille sig, at der på Listedgård også blev handlet med meget andet end gamle klude.

I 1862 fik han endelig tilladelse til at holde værtshus med brændevinsudskænkning. Privat brændevinsbrænding var i modsætning til resten af Danmark tilladt på Bornholm på grund af øens særlige privilegier fra 1659. Men efter enevældens afskaffelse kom der i 1850 en ny lov, hvor dette privilegium blev ophævet, og bornholmerne måtte herefter leve med et generelt forbud mod privat brændevinsbrænding.

Ifølge Svaneke toldvæsens optegnelser fra 1851 blev der i de år registeret og destrueret mere end 100 private anlæg, og tilbage var kun et brænderi i tolddistriktet, nemlig C. Dams såkaldte dampbrænderi i Brændrigænget i Svaneke. Der fandtes på den tid to slags private anlæg, der alle var lavet af rent kobber. Et mindre, som var langt det mest almindeligste, kølede alkoholen i to lange piber, og et større anlæg, der bestod af »1 hat, 1 dæksel og 1 svalemaskine«. A. P.'s anlæg var netop af den sidste store type (angivet til 67 pund kobber), hvoraf der kun eksisterede fem i tolddistriktet. A. P.'s brændevinsproduktion indtil 1851 har derfor været en af de største i området.

Hvor stort et omfang A. P.'s handel fra Listedgård har haft, ved vi ikke. Men den har sikkert sammen med hans øvrige aktiviteter med handlen som kadrejer givet gode penge i de år. Men man må dog forestille sig, at A. P. næppe har kunne stå for alle disse aktiviteter selv, og hans kone og hans opvoksende børn må have deltaget ak-

En »brændevinshat« med 2 piber i rent kobber til privat brændevinsbrænding. De sidste var ned-sænket i koldt vand for at kondensere alkoholen. Brændevinstøj. På landbrugsmuseet Melstedgård. En rekonstruktion tegnet af Lone Schiøts i 1994.

tivt i både driften af Listedgård og handlen og udskænkningen af brændevin på Listedgård. En af myterne om A. P. siger, at han af og til fortyndede den udskænkede brændevin med havvand for at drøje lidt på den efterhånden dyre brændevin.

Medlem af sognerådet og formuen vokser

I 1856 blev A. P. medlem af Ibsker Sogneråd, eller sogneforstanderskabet, som det på daværende tidspunkt hed. Det var ellers et sted, der normalt var forbeholdt de rigeste bønder i området. Han sad i sognerådet indtil 1870, og af protokollerne kan man se, at han blev mere og mere fraværende fra møderne gennem årene, så hans mange private aktiviteter har taget mere og mere af hans tid. Men det gav også resultater. Af skattemønstrene kan man se, at han i 1859 blev Listeds rigeste mand, en position, han beholdt livet ud. Og i 1867 var hans formue vokset så meget, at den oversteg de rigeste i Aarsdale fiskerleje, der ellers var kendt for at være rigere end Listed.

Formand for fiskerlejet

Omkring 1860 blev A. P. formand for fiskerlejet. På det tidspunkt var han i begyndelsen af 30'erne. Han havde arbejdet sig op til at have Listeds største gård og til at være Listeds rigeste og mest respekterede mand. Administrativt var Listed en del af Ibsker Sogn og var derfor styret af Ibsker sogneråd, men fiskerlejet har dog kunnet tage en del beslutninger selv. Det gjaldt for eksempel driften og den senere udstykning af de fælles arealer omkring fiskerlejet. Hermed har A. P. fungeret som en mini-udgave af en

Baa Listed Fiskerlejets Grund fra Grynebækken til den saafaldte Sølvhavn forbydes det alle at tage Grus, Jord og Smaasten, ovenfor de Net, ninger som de nedjatte Bøle udviser. Hvor ingen Bøle er, maa intet tages. Udvevkomende der ville hente Grus, skal først melde dem hos Formanden. For Gruset betales 16 Øre pr. Læs grovt og 33 Øre for fint.
Listed d. 9. April 1889.
A. P. Hansen,
Formand.

Notits fra Bornholms Tidende den 27. april 1889. Notitsen beskriver, hvor man må hente grus på fiskerlejets område. Prisen var 16 øre pr. læs groft grus og 33 øre for fint. Notitsen er typisk for de meddelelser A. P. Hansen udsendte som formand for fiskerlejet.

sognerådsformand. Et typisk eksempel kan man læse i Bornholms Tidende.

Det var også formanden, der var brandfoged, og A. P. måtte træde til som postfordeler, da postmester Henningsen i 1872 oprettede en landpost mellem Svaneke og Ypnasted. Her afgik landposten fra Svaneke hver formiddag kl. 6 søndag, tirsdag og fredag for at »udveksle postforsendelser« – i Listed, altså hos formanden A. P. Hansen.

A. P. beholdt posten som formand til sin død i 1889, hvor hans søn Theodor Hansen overtog posten. A. P. blev i sine senere år næsten udelukkende omtalt som »formand«, og titlen må derfor have været meget vigtig både for ham selv og for det lokale samfund. Den har helt sikkert også medvirket til hans lidt mere prangende tilnavn »Listedkongen«. Hermed har han gennem årene fået en mere og mere dominerende stilling i Listed.

Den stigende interesse for skibsfart

Indtil 1850 var A. P.'s aktiviteter på havet præget af fiskeri og handel fra kadrejerbåden. Men herefter begyndte A. P. for alvor at investere sine penge i skibe, først i fiskekvaser og en jagt, senere i større og større sejlskibe.

Investeringer i skibe krævede mange penge og var risikofyldt. Derfor skete det ofte som partsrederi for at sprede risikoen. For A. P.'s vedkommende blev hans første kvase bygget i et samarbejde med svogeren Peter Hansen Gram fra Svaneke og kvaseføreren Niels Clausen fra Aarsdale. De tre fik sammen bygget kvasen »Andrine Margrethe« i 1851 hos Poul Jensen Blem i Svaneke. Niels Clausen var desuden kvasens fører. Det var meget almindeligt, at skibsførerne også var medejere af skibene. Det gav skibsførerne en direkte interesse i at drive skibet på den bedst mulige måde for ejerne.

Den 13 år ældre svoger Gram var gennem et langt liv skibsfører på blandt andet jagten »Snap-op« ejet af købmand Mogens Smidt i Svaneke. Der er ingen tvivl om, at dette makkerskab med svogeren Gram har stimuleret A. P.'s interesse for skibsfart, og han har helt sikkert været A. P.'s rådgiver på området gennem alle årene. A. P.'s anden svoger, den 15 år ældre Hans Jensen Dahl, var skibsfører af blandt andet kvasen »Fred og ro«. Denne kvase var på størrelse med »Andrine Margrethe« og drev handel med levende fisk på helt samme måde. Så der er næppe tvivl om, at også denne svoger har haft stor indflydelse på A. P. og hans skibsaktiviteter.

Endelig ses den 24 år ældre kvaseskipper og senere købmand i Svaneke Mogens Madsen Smidt at have haft samarbejde med

A. P. i disse år. A. P. investerede i Mogens Smidts sejlskib »Seiren« med $\frac{1}{18}$ part i 1855, og Smidt-slægten investerede i A. P.'s anden kvase »Augusta« fra 1855. De var i øvrigt også faddere til hinandens børn i 1856 og 1861, hvilket var en almindelig måde at styrke eller stadfæste bånd mellem familier på denne tid. Dette samarbejde ses ikke at fortsætte op gennem 1860'erne. Man kan derfor tænke sig, at A. P.'s voksende købmands- og rederivirksomhed har givet knas i samarbejdet med Smidt-familien, men vi ved ikke noget konkret om dette.

Danmarks største kvasereder

Allerede i 1855 byggede A. P. sin anden kvase, »Augusta«. Denne gang hos Henrik

Hansen i Svaneke. Dette har været usædvanligt, idet kvaserne på denne tid næsten udelukkende var enkeltmands ejede af kvaseføreren selv. Men der er ingen tegn på, at A. P. selv førte sine kvaser.

Det var også Henrik Hansen, der byggede A. P.'s tredje og fjerde kvase, »Marie« i 1860 og »Nicoline« i 1868. Disse fire kvaser var på omtrent samme størrelse, omkring 10 commercelæster eller omkring 20 tons. Endelig byggede Henrik Hansen også A. P.'s femte og sidste kvase »Freya« i 1876. »Freya« var i modsætning til de fire første en to-mastet galease og var dermed større på hele 37 tons. Dette langvarige forretningsmæssige forhold til Henrik Hansen udviklede sig også personligt, idet Henrik Hansen ses som fadder til A. P.'s yngste

Model af A. P. Hansens første kvase, Andrine Margrethe. Udført af Harding Nielsen, Listed.

Nexø Havn ca. 1882-1883. I forgrunden Skonnert »Sandrine«, kapt. Karlsen. Skonnert »Wilhelmine«, kapt. A. P. Caspersen. Agterenden af S/S »Erna«, kapt. Davidsen. Næste række fra venstre Bark »Josefa«, kapt. I. M. Dam. Brig »Nexø«, kapt. H. Lau. Brig »Allianz«, kapt. Thulsen. Kvase »Freya«, kapt. J. P. Dahl. Skonnert »Marie«, kapt. P. Olsen. 3/m Skonnert »Margrethe«, kapt. Aakjær. Bark »Lovisa«, kapt. Larsen. Foto Johan Hansen, Nexø. Bornholms Museum.

barn i 1856. Man må derfor forestille sig, at A. P. i vidt omfang havde personlig og selvkabelig kontakt med søfarts- og købmandsspidserne i Svaneke i de år.

Med i alt fem kvaser blev A. P. Danmarks største kvasereder i Danmark i 1870'erne. Det er en imponerende bedrift af en mand fra et lille fiskerleje, der på eget initiativ og alene uden megen hjælp udefra fik bygget et ikke helt lille rederi op. Størrelsen sættes i perspektiv i en opgørelse i Nationaltiden-

de fra 30. december 1878 om Svaneke skibsfart. Her er A. P. nævnt blandt de tre største skibsredere ud af i alt 32 skibsejere i Svaneke, kun overgået af Hans og Mogens Smidt.

Hvad var en kvase?

Kvaser, fiskekvaser eller handelskvaser som de også kaldes, var sejlskibe, typisk en en-mastet jagt, hvor lastrummet var om-

dannet til en fiskedam, der havde forbindelse til havet. Herved kunne fiskene transporteres levende over lange afstande. Opfindelsen af fiskekvasen tilskrives inspektør Niels Birch fra Frederiks Stenbrud i Nexø, der i 1758 byggede den første kvase til at transportere levende torsk fra Bornholm til København. På det tidspunkt voksede Københavns befolkning meget, og der var op gennem 1800-tallet et stadig stigende behov for friske madvarer, som ikke kunne dækkes lokalt.

Over årene voksede kvasernes antal, og de søgte efterhånden videre ud end blot at transportere torsk fra Østersøen til København. De begyndte derfor at transportere fisk fra Kattegat og de indre danske farvande, herunder især rødspætter fra Frederikshavn.

Da A. P. i 1851 begyndte at bygge kvaser, havde de som type eksisteret i næsten 100 år. På trods af, at der var mange kvaser i området, var kvaserne uden tvivl en god forretning for A. P. gennem næsten 40 år. Ellers er det vanskeligt at forstå, hvorfor han gennem årene fortsatte med at bygge en ny kvase ca. hvert 5-6 år.

Kvaserne blev som alle andre sejlskibe større og større gennem årene, og fra 1870-1875 begyndte man at bygge de noget større to-mastede galeaser, der sejlede bedre og var mere økonomiske end de gamle en-mastede jagt-kvaser. A. P. havde fingeren på pulsen og fulgte med i denne udvikling, idet hans kvaser i perioden voksede fra »Andrine Margrethe«s 16 $\frac{3}{4}$ tons i 1851 til galeasen »Freya«s 34 tons i 1876.

Kvasernes rejser og laster

Svaneke Toldvæsen førte i årene 1851-1861 detaljerede protokoller over ind- og udgående skibe i Svaneke Havn, hvor de angiver både skibenes navne og laster samt besætningens navne og hyrer. Ser man på A. P.'s tre kvaser »Andrine Margrethe«, »Augusta« og »Marie«, der sejlede i denne periode, sejlede de typisk med tre søfolk: en kvasefører, en matros og en ung kok på 15-18 år.

Matroserne har typisk tjent 10-18 rigsdaler om måneden afhængig af alder og kvalifikationer, mens den unge kok typisk har tjent det halve. Kvaseførerens hyre er ikke angivet, men man kan forestille sig, at han har tjent noget mere end en matros. Derudover har han typisk haft andel i kvasen og

Platte i »Fiskeri-erhvervs-serien«, Tove Svendsen, 1977. Platten er den eneste kendte illustration af A. P.'s kvase »Nicoline«. Ukendt forlæg.

har formentlig også, som skibsførerne på de store sejlskibe, fået en mindre andel i kvases omsætning. Det har derfor været et relativt lukrativt job at være kvasefører.

Fra 1855 kan man benytte avisernes havnelister om ud- og indgående skibe. Da alle transporter af levende fisk gik til København, er især aviserne fra København vigtige kilder. For kvasen »Andrine Margrethe« er der fundet optegnelser om i alt 42 rejser i årene 1855-1884. Det er i sig selv næppe udtømmende, idet vi ved fra andre kilder, at kvaserne har foretaget op til 10 rejser om året. Men det giver da et indblik i sejladsen.

I 1850'erne og 1860'erne blev fiskene typisk købt i Frederikshavn eller Kattegatområdet og transporteret til København. På to ture er det angivet, at der blev sejlet med rødspætter. Enkelte efterårsture har dog gået fra Lillebælt. Alle ture gik til København, og i ingen tilfælde ses retursejladser med andet end ballast. I disse år lagde kvaserne til ved Knippelsbro i Københavns

Havn, der har været centrum for kvasehandlen i København. Selvom der også ses optegnelser om rejser fra Bornholm er det indtrykket, at langt de fleste sejlads gik nordpå, og at »Andrine Margrethe« derfor kun lejlighedsvis kom til Bornholm.

Kvasen »Augusta« blev bygget i 1856, og der er fundet optegnelser for i alt 32 rejser med et hul i årene 1865-1881, og den følger samme sejlmønster som »Andrine Margrethe«. Kvaserne »Marie« fra 1860 og »Nicoline« fra 1868 er vanskeligere at finde i aviserne, idet rigtig mange skibe har haft Marie eller Nicoline som en del af deres navn. Kun henholdsvis 9 og 21 rejser er fundet, og de følger igen samme sejlmønster.

Om A. P.'s sidste og største kvase »Freya« fra 1876 er fundet i alt 37 optegnelser, hvoraf en stor del efter A. P.'s død i 1889. Også den fulgte i store træk sejlmønstret for de øvrige kvaser, dog synes der at være en større andel af rejser fra Bornholm end for de øvrige kvaser.

Skibe fra hele Skandinavien – også fra Bornholm – lagde til ved Børsen i København og solgte deres varer til købmænd og grossister. Stereoskopbilledet er et af de tidligste fotografier af det travle liv ved Børsen. Foto Georg E. Hansen, København, 1860'erne. Foto tilhører Peter Randløv.

Den 3-mastede skonnert »Margrethe«, fører J. P. Dahl. Maleri fra Bornholms Museum.

A. P.'s kvaseførere og familien Clausen

Der er intet der tyder på, at A. P. selv har sejlet med sine kvaser. Han har dermed haft kvaserne for at tjene penge. Og skulle det blive en succes har det været helt afgørende at have dygtige søfolk og ikke mindst en dygtig kvasefører. Kvaseføreren stod ikke alene for at sejle skibet, men det var også ham, der indgik handlerne med opkøb af fisk fra fiskerne og salg af fiskene i København. Dermed skulle en god skibsfører være både en god sømand og en god handelsmand. Og det har været helt afgørende, at der har været et godt samarbejde og tilidsforhold mellem kvaseføreren og ejeren.

Traditionelt fandtes der mange dygtige sø- og handelsfolk i området, og A. P. fandt mange af sine kvaseførere i Aarsdale. Især

en familie skiller sig ud. Samarbejdet med Clausen slægten fra Aarsdale begyndte allerede i 1851, hvor den jævnaldrende Niels Michael Clausen som nævnt blev fører og medejer af A. P.'s første kvase »Andrine Margrethe«. Samarbejdet med slægten fortsatte helt til A. P.'s død i 1889. Over disse 39 år var i alt otte af Clausen slægten kvaseførere for A. P.

Eskild Pedersen – almisselem og kvasefører

En af A. P.'s kvaseførere var helt særlig, nemlig hans plejebarn Eskild Pedersen. Eskild blev født i 1834 som søn af fisker Peder Pedersen i Listed. Her voksede han op med i hvert fald fire søskende, Signe, Poul, Ole og Peder. Imidlertid døde hans mor den 5. februar 1836 som 40-årig og

hans far 12 dage senere som 52-årig. Det virker i dag meget dramatisk, men desværre oplyser kirkebogen intet om årsagerne til de to dødsfald så hurtigt efter hinanden. Eskild var da to år, og han måtte derfor i pleje.

I 1845 kom Eskild Pedersen til familien på Listedgård som almisselem, det vil sige på offentlig forsørgelse. Her fortsatte han som tjenestedreng, og fra februar 1852 sejlede Eskild med A. P.'s kvase »Andrine Margrethe« som 17-årig kok. I 1854 blev Eskild matros på samme kvase. Helt usædvanligt blev Eskild som 20-årig i august 1855 kvasefører af A. P.'s da helt nybyggede kvase »Augusta«. Det var en meget ung alder for en kvasefører, men siger vel noget om A. P. og hans tætte forhold til sin familie, som i dette tilfælde også har omfattet plejebarnet Eskild. Eskild ejede desuden $\frac{1}{6}$ af »Augusta«.

Eskilds liv endte dog meget brat og sørgeligt i Grenå. Her blev han gift i december 1860 med den da 22-årige Johanne Christensen. Men allerede i september 1863 omkom Eskild ved en ulykke ca. 10 km syd for Grenå. I Grenå kirkebog står at læse om den 17. september 1863: »Forulykket ved at kuldsejle i en storm under Glatved Str.«. Eskild blev aldrig fundet og blev aldrig begravet.

Eskilds tilknytning til A. P. og Listedgård blev altså livslang. I mere end 15 år boede Eskild på Listedgård, og han sejlede mere end 10 år på A. P.'s kvaser. Den lange tilknytning må betyde, at Eskild har følt sig godt behandlet af familien på Listedgård. Ellers ville han næppe være vendt tilbage igen og igen.

Omsorgen for Eskild gennem årene omfattede ikke alene Eskild selv, men også

hans brødre Ole og Peder, der begge boede på Listedgård som logerende sømænd i 1860. Peder Pedersen fortsatte samarbejdet med A. P., blandt andet som kvasefører for den da nybyggede kvase »Marie« fra 1860 indtil slutningen af 1870'erne.

Det hårde liv til søs

I aviserne kan man også finde optegnelser om det hårde liv til søs på sejlskibene. Om kvasen »Freya«'s sejlads i en vinterstorm i 1897 beretter Middelfart Avis (citeret fra Århus Stiftstidende den 27. januar med moderne retskrivning):

»... i lørdags aftes og søndags morges indkom kvaserne »Ingeborg« af Assens og »Freya« af Nexø meget stærkt overisede, efter at have holdt søen under stormen. Kvaserne, som ... var på rejse til København med torsk var ... nået ud i Kattegat, 3 mil forbi Sjællands Odde (ved fyrskibet Schultz's grund), da de blev overrasket af den hårde storm fra nordøst, som tvang dem til at vende om, også fordi snetykning og is på takkelage og skib umuliggjorde manøvrering. ... Fredag eftermiddag fik kvaserne land i sigte og troede, det var indløbet til Isefjorden, men det viste sig at være Sjællands Odde, og da de ikke kunne klare revet, tog de en rask beslutning og holdt efter Snekkeløbet, men da vejret imidlertid umuliggjorde nogen bestemt kurs, måtte det gå på lykke og fromme. Skibene stødte på grundene nogle gange, men slap dog alligevel over, bårne af de høje søer, hvorefter der stredes ad Neksøl til, hvor de heldigvis turde ankre. Besætningerne udtalte, at det er den drøjesten tur, de have været på endnu, og de havde opgivet nogensinde at komme levende i land.«

Også lasten led overlast, idet ca. 10 % af torskene var døde ved ankomsten til Middelfart.

Nyt plejebarn Niels Peter Aakjær i 1869

I 1869, da A. P. selv var 50 år, kom et nyt plejebarn til Listedgård. Denne gang var det dog familie. Det var den 11-årige Niels Peter Aakjær fra Aalborg. Han var søn af Nicolines fætter, der også hed Niels Peter Aakjær. N. P. Aakjær senior var oprindelig født i Nexø i 1820, men slog sig som ung skibsfører ned i Aalborg. Han omkom i Nordsøen efter hans skib, galeasen »Sophie« forsvandt i 1863. Ikke mange år efter i 1869 døde også hans mor, Mette Marie Petrea Hansen, og hendes tre forældreløse børn måtte i pleje.

Den unge Niels Peter Aakjær, junior kom så helt på tværs af Danmark til Listedgård. N. P. Aakjær faldt hurtigt til på Listedgård, og kom i en tidlig alder ud at sejle. Han faldt endda så godt til, at han senere i 1885 blev gift med A. P.'s yngste datter Caroline Marie Hansen, og han blev dermed A. P. Hansens anden svigersøn.

Drømmen om de store sejlskibe og bygningen af »Margrethe«

Drømmen om store sejlskibe har uden tvivl siddet i A. P. fra barnsben. Dels har han fra sin fars gård på Strandstien kunne se de store skibe sejle forbi Listed, og dels har han senere på Listedgård og hans aktivitet som kadrejer, haft mere direkte kontakt med den store skibsfart.

Drømmen om at eje et rigtig stort skib gik for alvor i opfyldelse i 1871, hvor et partsre-

Købmænd og skibsreder Peter Berg, Nexø. Fotograf Georg E. Hansen, Norgesgade 22, Kbh. Nexø Museum.

deri med A. P. i spidsen byggede den 3-mastede skonnert »Margrethe« af Nexø. Et så stort skib kunne næppe bygges i Svaneke, og hans skrantende samarbejde med Svaneke's redere og købmænd gjorde, at han fik en ny og større samarbejdspartner i Peter Berg fra Nexø.

Peter Berg havde selv en fortid som skibsfører og byggede over årene en betydelig rederi- og købmændsvirksomhed op i Nexø. Med dette nye samarbejde fik A. P. adgang til en ny og større kreds af investorer i sejl-skibsfarten, et samarbejde, der fortsatte indtil A. P.'s død.

Koloreret postkort af skibe i Svaneke Havn fra omkring 1905. Privateje.

»Margrethe« var gennem årene et familieskib, og det blev i hele dets tid på Bornholm ført af et medlem af familien.

Der findes rigtig meget materiale fra »Margrethe«'s rejser, både afskrifter af forretningsbreve afsendt fra hele verden og flere regnskabsprotokoller.

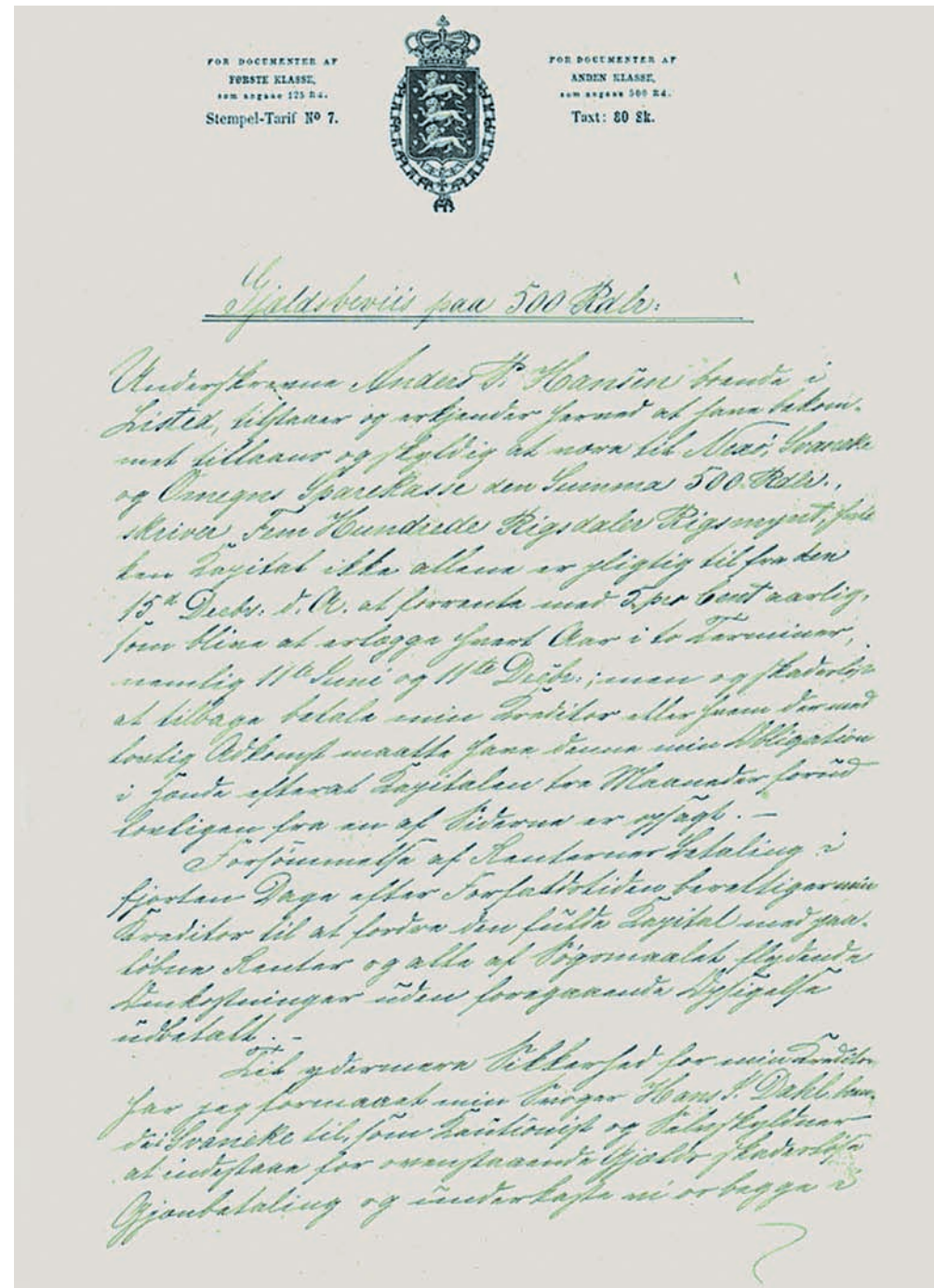
Dermed kan man i stor detalje følge skibet, dets rejser, økonomi samt skibsførernes overvejelser om laster og mere personlige forhold undervejs. Dette materiale er for omfattende til at omtale i denne artikel, og det vil blive gennemgået i anden del af historien om »Listedkongen«.

Store investeringer og stor rigdom

Indtil 1871 ses A. P. ikke at have stiftet gæld. Han havde, som en anden Simon Spies, selv været i stand til at betale sine kvaser. Men mens en kvase formentlig har

kostet omkring 5.000 kr., hvilket er omtrent den pris som angives for bygningen af en jagt på samme størrelse, så har bygningen af en 3-mastet skonnert haft en helt anden størrelsesorden. I 1870 tog A. P. derfor prioritetsgæld i Listedgård på 9.200 kr., og igen i 1871 måtte han låne yderligere 1.000 kr., for at dække sin andel på 7/16 part af »Margrethe«. Her måtte hans svoger Hans Jensen Dahl kautionere for lånet.

På trods af den stigende gæld fortsatte A. P. at udleve sin drøm med nye investeringer med 1/10 andel i briggen »Trois Frère«, som blev indkøbt af Peter Berg efter den strandede ved Christiansø under den store stormflod i november 1872. I 1876 fulgte så bygningen af A. P.'s sidste kvase, galeasen »Frey«, og året efter indkøbte Peter Berg den store bark »Elene« fra USA. Den fik svigersønnen Jens Pedersen Dahl at føre, og sønnen Niels Peter Hansen overtog så

Gældsbevis fra 1871 (forsiden), hvor A. P. Hansen lånte 1.000 kr. til bygningen af familieskibet »Margrethe«. Lånet blev kautioneret af svogeren Hans Jensen Dahl.

Fotografi fra 1888-1889 af A. P. Hansen med sin fortjenstmedalje. Foto J. Hansen, Nexø.

»Margrethe«. A. P. købte 1/4 part i »Elene«, mens Jens Pedersen Dahl som skibsfører havde 1/8 part.

Disse investeringer medførte ny optagelse af gæld: i 1877 2.000 kr. mod sikkerhed i dampskibsaktier i Østbornholm, i 1878 to mindre lån mod sikkerhed i nogle jordlodder samt et større gældsbevis på 5.000 kr., som svigersønnen Jens Pedersen Dahl måtte kautionere for. I 1879 investerede A. P. 9/32 part i barken »Lovise«, og måtte udstede endnu et gældsbevis på 1.000 kr., som sønnen Niels Peter Hansen kautionerede for. På trods af gældsætningen var

A. P.'s investeringer en rigtig god forretning. Fra 1871-75 voksede hans formue eksponentielt, og han var i 1875 blevet Ibsker Sogns syvende rigeste mand, kun overgået af de allerrigeste bønder i sognet.

Økonomisk nedtur i 1880'erne

1870'erne er blevet kaldt den bornholmske sejlskibsfart guldalder. Men tiderne skiftede hurtigt. Der blev bygget havne og jernbaner overalt, hvilket i begyndelsen gav meget arbejde til A. P.'s skibe, ikke mindst »Margrethe«. Men med den store optimisme i disse år blev der bygget alt for meget skibskapacitet, specielt af de moderne dampskibe, som efterhånden udkonkurrenede de traditionelle sejlskibe.

Og med de mange nye jernbaner blev gods i højere og højere grad transporteret over land. Dermed faldt fragtraterne til søs betydeligt, og sønnen Niels Peter beklagede sig i sine breve hjem til sin far jævnlige over den manglende rentabilitet i »Margrethe«'s økonomi. Han og A. P. selv mente dog, at løsningen lå i endnu større sejlskibe, mens de helt overså dampskibenes muligheder.

Resultatet blev, at der til Niels Peter Hansen blev indkøbt den store bark »Rialto« fra USA i 1883, hvorefter »Margrethe« blev overtaget af svigersønnen Niels Peter Aakjær. A. P. havde på dette tidspunkt ikke flere økonomiske kræfter.

Så barken blev indkøbt uden A. P.'s investeringer og under ledelse af M. Juul i Svaneke. Da to af A. P.'s skibe led forlis, »Trois Frère« i 1883 og »Elene« i 1885, blev A. P.'s økonomiske situation kritisk på grund af den store gældsætning. Kvasen »Marie« blev solgt i 1883, og han måtte optage et – om end mindre – privat lån hos fuldmægtig Høst i

Svaneke i 1886. Han har næppe kunne låne mere hos banker og kreditforeninger.

Alt dette satte sine tydelige spor i A. P.'s formue, der tog en voldsom nedtur, især efter 1883. Formuen svandt ind til en brøkdel af dens tidligere størrelse, og ved sin død i 1889, var A. P. kun den 26. rigeste mand i Ibsker. Dog var han fortsat – lige akkurat – Listeds rigeste mand.

De sidste år

Selv om de sidste år i slutningen af 1880'erne bød på vanskelige tider for A. P., havde han dog Listedgård og fire af sine kvaser, der stadig gav en god indtægt og smør på brødet. Og han var stadig formand for fiskerlejet. Denne store indsats for fiskerlejet gav i hans sidste år anledning til en orden, formentlig som dannebrogsmænd. På fotografiet kan man gennem stoltheden over ordenen se hvor træt og plaget A. P. Hansen var på dette tidspunkt. Medvirkede til dette

har uden tvivl også været, at hans trofaste kone gennem 44 år, Nicoline døde i 1887. Han har heller ikke været helt rask på dette tidspunkt, og han led af hjerteproblemer de sidste år af sit liv.

Kort før sin død blev alle hans jordbesiddelser og Listedgård opgjort og solgt til den yngste søn Peter Theodor Hansen for 25.000 kr. Salgsdokumentet blev underskrevet 8. juni 1889 to dage før A. P. døde den 10. juni 1889. Ved hans underskrift er tilføjet »mfh«, eller »med ført hånd«, hvilket må betyde, at A. P. har været stærkt fysisk svækket på dette tidspunkt. Han havde med andre ord udsat salget af Listedgård til allersidste øjeblik eller blev måske ligefrem tvunget til salget af sine børn.

De 25.000 kr. fra salget af Listedgård faldt på et tørt sted, og ved hans skifte året efter blev boet opgjort til kun 5.000 kr. Knud Harild fortæller om A. P.'s begravelse:

»Som en højt respekteret mand ... og kendt og agtet langt udenfor Listeds grænser, var

Kaffeselskab på Listedgård omkring 1900. A. P. Hansens søn Th. Hansen sidder ned til venstre i lyst tøj, og hans kone, Louise Hansen står og skænker kaffe til gæsterne. Foto Valdemar Myhre.

tilstrømningen til begravelsen overvældende; det fortælles, at følget af hestevogne, uden ophold strakte sig fra Listed til Sct. Ibs Kirke, hvor begravelsen fandt sted den 15. juni 1889.« Gravstedet havde A. P. købt for 100 år.

Hvad blev der af børnene?

A. P. efterlod sig fire børn, der alle var kommet rigtig godt i vej. Den ældste datter, Andrine Margrethe, var gift med Jens Pedersen Dahl, der gennem mange år var skibsfører for A. P.'s skibe. Han overtog efter A. P.'s død hans rederi, eller hvad der var tilbage af det foruden de skibsanparter, han selv havde købt gennem årene. Kvasen »Nicoline« blev solgt i 1894, mens J. P. Dahl beholdt anparterne i galeasen »Freya« og familieskibet »Margrethe«, som han førte til sin død i 1897. Herefter blev også de skibe solgt som de sidste af familiens investeringer i sejl-skibsfarten.

Den ældste søn, Niels Peter Hansen, opgav allerede skibsførerjobbet i 1887, hvor han fik tilbudt at overtage sine svigerforældres proprietærgård, Nørregård i Ibsker. Her drev han med stor energi et stort landbrug og var med til at stifte brugsforeningen og banken i Svaneke. Den yngste datter, Marie Caroline, var gift med Niels Peter Aakjær, der også i en periode var skibsfører for »Margrethe«. Hans helbred var dog ikke det bedste, og han valgte at gå i land i 1891 inden for fyrvæsenet. Han kom senere til Bornholm og endte sit liv i 1912 som fyrmester for Dueodde fyr.

Den yngste søn, Peter Theodor Hansen, overtog som nævnt Listedgård for 25.000 kr. En stor del af denne sum bestod i, at han måtte overtage gårdens gæld, som dog blev

afdraget over årene. Th. Hansen overtog også formandsjobbet for fiskerlejet i nogle år, og han drev stort set Listedgård uændret indtil 1914, hvor han solgte gården og flyttede til Møllebakken i Svaneke. Th. Hansen blev gift med Louise Myhre, en søster til den kendte fotograf, Valdemar Myhre fra Svaneke. Han fotograferede gerne i området og var årsagen til de mange fotografier af Listedgård fra 1900-1910.

Epilog – hvordan var A. P. egentlig?

Vi ved meget lidt om A. P.'s personlighed, og vi har ingen optegnelser eller breve fra A. P. selv, der kunne fortælle noget om hans menneskelige egenskaber. Var han nem af omgås, har han været sjov, underholdende, kedelig, hidsig eller nøjeregnende? Vi ved det ikke. A. P. er flere steder omtalt som driftig. Og det er der ingen tvivl om, at han var. Allerede fra tidligt i sit liv opkøbte han gårde og jord, byggede en ny gård, byggede kvaser og senere også store sejlskibe. Så han har været rigtig god til at se og udnytte nye muligheder, og han må også have været meget flittig i sit arbejde. Og så har han haft et udpræget handelstalant, uden hvilket det ikke ville have været muligt at lykkes med de mange relativt store projekter.

Hans tilnavn Listedkongen signalerer flere ting. Både magt og en vis egenrådighed, men også en man kunne respektere og se op til. Respekten fra omgivelserne er åbenlys, og han må desuden have været relativt populær i Listed og omegn. Egenrådigheden ses også i, at han ikke tilpassede sig tiden med dampskibe og industri, men at han stædigt holdt fast ved de gamle tider til sin død. Også selv om det kostede ham det meste af hans formue.

Listedgård sommer 2008. Foto Peter Aakjær.

A. P. Hansens arv til sine børn og svigerbørn var således ikke så meget penge, men nok så meget, at han fik dem sat ordentligt i vej. Fortællingen om A. P. gennemsyres af en stærk familiefølelse og en lyst og evne til at give børnene det bedste. Han byggede kvasen »Augusta«, som plejebarnet Eskild Pedersen fik at føre, han byggede det største skib bygget i Nexø, den 3-mastede skonnert »Margrethe« som først hans svigersøn Dahl fik at føre, senere hans søn Niels Peter og svigersønnen Aakjær. Han tog initiativ til indkøb af Nexø's største skib, barken »Eleene«, som Dahl fik at føre, og han overgav kort før sin død Listedgård til sin yngste søn Th. Hansen.

Til slut en sjov historie om A. P., der gik landet rundt, her gengivet af Aarhus Stiftstidende den 30. september 1884:

»Particulier A. P. Hansen i Listed er, ifølge »Bornh. Av.«, i besiddelse af en bækørred, som i godt og vel en snes år har haft ophold i en åben brønd i gården, Når der kastes brødsmuler eller lignende i brønden, kommer fisken straks til syne og snapper foderet,

hvorefter den forsvinder, for straks efter at vise sig i vandkorpen, ventende på mere føde. Fisken, der var ganske lille, da den blev sluppen i brønden, har nu antaget en vægt af 8-10 pund, og er særdeles livlig. En mindre udgave af samme fiskerace, som for et årstid siden blev sluppen i samme brønd, befinder sig ligeledes vel i sit fængsel.«

Kilder:

- Svaneke Toldkammer (Rigsarkivet):
  - Skibsregistreringsprotokoller (1851-1893)
  - Brændevinsopmålingsprotokol (1851-1882)
  - Register over kadrejerbåde (1846-1889)
  - Fortegnelse over ind- og udgående skibe i Svaneke (1854-1892)
- Ibsker sognerådsprotokoller fra 1842 og frem (Ø-arkivet i Rønne)
- Realregistre, skøde- og panteprotokoller for Listed, Øster herred (Arkivalieronline.dk)
- Digitaliserede aviser på nettet. <http://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/>, Statsbiblioteket i Aarhus.

Trykte kilder:

- Salchow: Militærbeskrivelse over øen Bornholm (Bornholms historiske Samfund, 1954) s. 19
- Listedgård: »Historiske huse i Listed«, Nationalmuseet og Bornholms Museum, 1981, s. 55-58
- Knud Harild: »Svaneke. Handel – Søfart – Skibsbygning«, Poul M. Sonne, 2000, s. 110-116.